

1933 Sonrası Türkiye'ye Sığınan Nazi Karşıtı Aydınlar ve Karşılaştırmalı Edebiyatın İki Kurucu Adı: L. Spitzer ve E. Auerbach

Gülnihal Gülmez

Giriş

7 Nisan 1933'de, Almanya'da, Hitler hükümetinin ırkçı yasalarından ilki olan ve Nazi yöneticilere rejim düşmanlarından, özellikle de Yahudilerden kurtulma fırsatı sunan, "devlet memurluğu mesleğinin ihyasına dair yasa" kabul ediliyordu. Ari ırktan olmadıkları için üniversitelerdeki kürsülerinden kovulan çok sayıda bilim adamının Nazi Almanya'sını terk etmek zorunda kaldığı bu 1933 yılında, hemen hemen aynı tarihlerde, kuruluşunun henüz onuncu yılındaki genç Türkiye Cumhuriyeti de bizzat Atatürk'ün öncülüğünde, kökten bir üniversite reformu gerçekleştirme çabasındaydı. Her iki ülkenin tarihindeki bu ilginç kesişme, Nazilerin kovduğu birçok akademisyenin mesleklerine Türk üniversitelerinde devam edebilmelerini sağladı.

Nazi yasalarının üniversiteden uzaklaştırdığı ve Türkiye'ye sığınan bu bilim adamları arasında, Yahudi inancında olan ya da Yahudi soyundan gelen ya da bir Yahudi'yle evli olan kişilerle birlikte, daha az sayıda olmak üzere, nasyonal sosyalizmin düşmanları sayılan liberaller, sosyalistler ve komünistler de vardı. 1938'de Avusturya'nın ilhakından (Anschluss) ve altı ay sonraki Münih Antlaşmasından sonra, bu sığınmacılar grubuna Avusturyalı ve Çek bilim adamları, mimarlar, müzisyenler... de eklendi. İster göçmen ister sürgün, isterse sığınmacı / mülteci olarak adlandırılınsınlar, bu aydınlar ne etnik ne de politik açıdan tamamen bağdaşık bir topluluk oluşturuyordu. Bu yüzden, büyük çoğunluğu Alman da olsa, aslında onlardan Almanca konuşan göçmen aydınlar diye söz etmek gerekir.

Türkiye, dünyada Amerika'dan sonra en çok sayıda Alman profesörü, asistanlarıyla birlikte, kabul eden ülkedir (Dölen, 2010: 477). Ne var ki, Batı Avrupa ve Amerika'ya yönelen Alman beyin göçü oldukça kapsamlı biçimde incelendiği halde, bu göçmen aydınların Türkiye'deki göreceli olarak uzun misafirlikleri pek de dikkat çekmemiştir (Başaran, 2008).

Almanca konuşan aydınların Nazi rejimi nedeniyle göçlerinin diğer bütün sürgün hikâyelerinden hangi yönüyle ayrıldığını sorgularsak, önce şu gerçekle karşılaşırız: "[bu göç] çağımız tarihinde neredeyse biricik olan bir kültür ve bilgi aktarımına meydan vermiştir" (Waechter, 2011). Nitekim Türkiye'de yaşanan da budur: 1933'de, ünlü pozitivist filozof Hans Reichenbach'la birlikte akademik dünyanın daha başka "süper starlarının" da gelişyle, İstanbul Üniversitesi neredeyse bir gecede "en iyi Alman üniversitesi" (Reisman, 2011: 270) diye ünlenmiştir.

Ama bu göçmen aydınların Türkiye'ye kabul edilişleri de diğer bütün "sığınma / koruma" hikâyelerinden ayrılır çünkü tamamen ulusal bir politikanın sonucu olarak gerçekleşmiştir. Özetlemek gerekirse, yüzünü kesin olarak moderniteye dönmüş bir ülke, "kendî kültürel amaçlarına ulaşmayı kolaylaştırmak üzere, başka yerde gözden çıkarılmış bir entelektüel sermayeyi kurtarmaya yönelik" (Reisman, 2011:2) girişimleri bizzat planlamıştır. Bu şekilde, Boğaziçi'ne sığınan (Neumark, 1982) akademisyenler ve bilim adamları üniversite reformunu büyük ölçüde

kolaylaştırırken, Ankara’da da örneğin Devlet Konservatuarı, neredeyse yalnızca Almanya’dan ve Avusturya’dan sürülen sanatçılar tarafından kurulmuştur.

Savaştan önce ve sonra, büyük çoğunluğu ya ülkelerine geri dönmüş ya da özellikle Amerika’ya gitmiş olsa da Almanya’dan kaçan aydınların Türkiye’ye sığınmaları, hiçbir şekilde, her iki ülkeyi de pek etkilememiş geçici bir göç hikâyesi gibi düşünülemez.

Sığınılan ülke: Avrupa modelini benimsemiş genç bir cumhuriyet

Genç Türkiye cumhuriyeti laiklik ve milliyetçilik ideolojik temellerine oturtulan bir ulus devletti; bir yandan İmparatorluktan devralınan sistemi kökünden değiştirmeyi ve İslam devletinin ideolojik temellerini tümden terk etmeyi, öte yandan da eğitim yoluyla bir ulusal Türk kimliği oluşturmayı amaçlıyordu. Böyle düşünüldüğünde, 1933 Üniversite Reformu da yalnızca “bir kanun ya da kadro değişikliği” (Kazancıgil ve Bozkurt, 1981: XV) olmayıp “1924’den beri başlayan kültür hareketinin önemli bir parçası ve devamlılığının bir yerde simgesidir” (a.y.). Atatürk bütün konuşmalarında “yüksek düzeyde kültür kuruluşlarının millî kültür için vazgeçilmez olduklarına kesin inancı”nı belirtmektedir (a.y.). Millî Eğitim Bakanlığında da, “akademik düzeyde güçlü ve genç bir maarifçi kuşağı üniversite konusuna sahip çıkmıştır; çok başarılı bir çalışma örneği vermiştir” (a.y.).

Üniversite Reformu, ülkenin mevcut tek üniversitesi olan Darülfünun’u gerek eğitim gerekse teşkilat yönünden yenileme amacıyla yapılmıştır. 1863’te eğitim-öğretime başlayan Darülfünun “çeşitli nedenlerle dört kere açılıp kapanmak zorunda kalmış [...] Cumhuriyet dönemine İstanbul Darülfünunu adıyla girmiş [...] 1924’de katma bütçe ile mali özerklik ve aynı zamanda tüzel kişilik kazanmıştır” (Namal ve Karakök, 2011: 19). Atatürk’ün bu özerkliğe verdiği önemi, Meclis’in 23 Mayıs 1926 tarihli oturumunda Maarif Bakanı Mustafa Necati şu sözlerle dile getiriyordu: “Darülfünun doğrudan doğruya bağımsız bir kurumdur. Ulusun manevî gücünün temsilcilerinden biridir” (Namal ve Karakök, 2011: 30). Ancak aynı Mustafa Necati 15 gün sonra Darülfünun hocalarına şöyle seslenmek zorunda kalıyordu: “Bir ulusun uygarlık yeteneğini ve yaşam gücünü en yüksek kerte de temsil eden kurum üniversite olduğu için, Darülfünunumuzun her alanda öteki uygar ulusların üniversiteleri düzeyine çıkma zorunluluğunda olduğunu özellikle belirtmek isterim” (Namal ve Karakök, 2011: 31).

Gerçekten de Darülfünun konusunda değişik ortamlarda dile getirilen genel bir hoşnutsuzluk vardı. Bir yandan, beklenen ilerlemeyi gösteremediği, ciddi, orijinal ve topluma yararlı bilimsel çalışmalar yapmadığı, ezberciliğe dayalı bir eğitim sürdürdüğü, öte yandan da devrimlere ve resmî devlet ideolojisine karşı ilgisiz ya da olumsuz tavır takındığı için eleştiriliyordu.

Çağdaş bilimin ve tekniğin gerektirdiği düzeyde gençlerin yetiştirileceği bir üniversiteye kavuşmak için çözüm üretme sürecinde, Millî Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip Bey Cenevre Üniversitesi eski rektörü, pedagoji profesörü Albert Malche’le ilişkiye geçerek, Darülfünun’da incelemelerde bulunmasını ve bir rapor yazmasını ister. 1932 yılında Malche’in Türk hükümetine sunduğu rapor çalışma araç ve gereçleri, çalışma organizasyonu ve üniversitenin kendi dışına açılması konularında ayrıntılı reform teklifleri içerir.

Uygun bulunarak büyük övgüyle karşılanan raporun sunuluşundan yaklaşık bir yıl sonra, 31 Mayıs 1933’de açıklanan bir kanunla, İstanbul Darülfünunu’nun, kendisine bağlı tüm kuruluşlar, öğretim kadrosu ve ana yapısıyla birlikte 31 Temmuz 1933’te

ortadan kaldırılması ve 1 Ağustos 1933'ten itibaren de yeni bir kuruluşun “İstanbul Üniversitesi” adı altında kurulması karara bağlanır. (Widmann, 1981: 37).

Üniversitenin yeniden kuruluşunun ana problemi, bizzat Malche'in sözleriyle, “yeni bir ruh yaratacak” ve bu ruhu öğrencilere aktaracak öğretim üyelerinin bulunmasıydı (Widmann, 1981: 38). Darülfünun hocalarını yeterince tanımadığı için hükümetin bu hocalar hakkında alacağı kararlarda sorumluluk üstlenemeyeceğini, mevcut öğretim kadrosunun zaman içinde ölüm, istifa, emekliye ayrılma yoluyla azaltılmasından yana olduğunu belirten Malche'e rağmen (Kazancıgil, 2000: 192-193), Darülfünun'un 240 hocasından 157'si görevden alınmıştır; bunların 71'i ordinaryüs ve profesördür (Bilsel, 1943: 37) ve aralarında eski rektör İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi çok sevilen isimler de vardır. Bu geniş çaplı tasfiye Türkiye'de günümüze kadar tartışma konusu olmayı sürdürmüştür.

Millî Eğitim Bakanlığında oluşturulan komisyon, öğretim kadrosunu üç ana kaynaktan sağlamayı planlar:

- Darülfünun'dan kadroya alınan hocalar;
- Darülfünun dışından alınan, büyük kısmı da Cumhuriyet döneminde Avrupa üniversitelerine gönderilmiş ve öğrenimlerini ya da ihtisaslarını başarıyla tamamlayarak dönmüş olan Türkler;
- Yabancı profesörler.

Yabancı profesörlerin bulunması için de yardımı istenen Malche, “belirli kültürel ve politik etkileri yeni üniversiteden uzak tutabilmek için, her milletten küçük profesör gruplarını görevlendirmeyi arzu ediyordu” (Widmann, 1981: 38). Fakat bu hiç de kolay değildi ve reform kanununun çıkarıldığı mayıs ayında, yani yeni üniversitenin açılışından yalnızca üç ay önce, henüz hiçbir atama yapılamamıştı. İşte böyle zor bir dönemde, Zürih'te kurulan Notgemeinschaft deutscher Wissenschaftler (Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti) temsilcisi Profesör Philipp Schwartz, Malche ile ilişki kurar ve temmuz ayı başında Türkiye'de gelerek cemiyeti aracılığıyla çok sayıda üstün nitelikli Alman profesörün İstanbul Üniversitesinde görev alabilmesi için görüşmeler gerçekleştirir.

İlk günkü görüşmeler sonunda, 30 mülteci Alman profesörün hemen işe başlaması kararlaştırılır. Bu sayı daha sonra hızla artmıştır:

“Notgemeinschaft'in önerdiği kırktan fazla Alman sığınmacı İstanbul Üniversitesi tarafından hemen işe alınmış; daha niceleri de diğer üniversitelerde, devlet enstitülerinde, müzelerde ve ülkenin dört bir tarafındaki envai çeşit kurumda iş bulmuştur. [...] Yalnızca bu kanallar yoluyla, yaklaşık sekiz yüz Alman mütehasssın ve ailesinin Türkiye'ye kaçarak kurtulduğu tahmin edilmektedir” (Konuk, 2011: 97-98).

Terkedilen *heimat*⁸⁸: Hitler tehdidi altındaki Avrupa ülkeleri

Hitler'in Almanya'da başa geçmesinden sonra, önce Almanya'dan, sonra Avusturya'dan daha sonra da işgal altındaki ülkelerden Türkiye'ye sığınan entelektüellerden söz edilirken, İlber Ortaylı (2000: 122) da cesur bir saptamada bulunuyor:

“Bu gelen insanların birtakımı o günün şartlarında, normal bir hayat devam etse buraya turist olarak bile gelmezdi... [...] Türkiye'nin tarihte böyle bir olayı değerlendirme gibi bir durumu var. O bakımdan biz o devrimleri şükranla anıyoruz

⁸⁸ Anavatan

çünkü Hitler'in önünden kaçan adamları Alman kültürünü bilen ve Alman kültürüne hayran olan bir sürü Avrupa ülkesi kabul edemedi. [...] O bakımdan Kemalist Türkiye'nin orada bir kendine göre tarafsız bakışı, aldırmaçlığı, "Gemüt"ü vardır."

Göçmen bilim adamlarının çaresizliği konusunda Reisman (2011: 10) da şu hatırlatmada bulunuyor:

"O dönemde ABD veya Büyük Britanya'daki kısıtlı göçmen yasaları göz önüne alınırsa, çoğunun bu ülkelere gitme imkânı olmadı. Hepsi, Amerika'nın ekonomik bunalım döneminden henüz çıkmış olması ve üniversite istihdamında yaygın antisemitizm yüzünden, üniversitelerde iş bulma imkânları olmadığını gayet iyi biliyorlardı".

Oysa bilimsel çalışmaları dahası hayatları tehlikede olan bu akademisyenlerin her biri, güçlü bir bilimsel rekabete ve ırkçı engellemelere rağmen, kendi alanlarında önemli yerlere gelebilmiş kişilerdi. Sığınmacı durumuna düşen bu akademisyenlerin büyük çaresizlikleri ve Ankara'da bakanlık yetkilileriyle görüşmelerde beliren umut ışığı, Schwartz'ın anılarında (2003:43) şöyle ifade bulur:

"Almanya'dan utanç verici bir şekilde kovulmamızın o an onların gözünde bizi kahraman mertebesine yükselttiğini hissediyordum. Batı pisliğinin elini değdirmediği, yepyeni ve harika bir ülke keşfetmişim. [...] Böylece ben, çok yakında buruk bir şekilde yıkılacak olan dünyanın seçkin parçalarını bir araya getirdim. Bir yüzyılı simgeleyen eski gelenekleriyle öğretmenlerin ve kâşiflerin [sic] görev yeri bundan sonra burası olmalıydı." (Schwartz, 2003: 43)

Sığınmacı akademisyenlerin temsilcisinin bu hisleri ile Ankara'daki anlaşma imzalanırken Reşit Galip'in söylediği coşkulu sözlerin koşutluğu ilginçtir:

"500 yıl kadar önce İstanbul'u kuşattığımız zaman Bizanslı bilginler göç etmişti ve buna engel olamamıştık. Bu bilginlerin büyük çoğunluğu İtalya'ya gitti. Sonuç olarak Rönesans gerçekleşti. Bugün Avrupa'dan bunun karşılığını alıyoruz. Ulusumuzun yenileştirilmesini umut ediyoruz. Bilim ve yöntemlerinizi getirin, gençlerimize bilginin yollarını gösterin" (Witmann, 1981: 44).

Her iki taraf da hümanist bilimin ve onun saygın temsilcilerinin Nazilerce tehdit edildiği bir zamanda, Avrupa kültürünün Türkiye'de yeniden doğma imkânını kutlamaktadır.

Spitzer İstanbul'da

Kader Konuk (2011: 100), Reşit Galip'in İtalyan Rönesans'ına göndermede bulunan sözlerini klasik bilime dayanan bir eğitim sistemi idealine bağlar: "Türk reformcuların çoğu, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Batılılaşmış ve laik bir Türkiye'ye geçişi, Rönesans modeli ve hümanizmin Türk pedagoji sistemine entegrasyonu vesilesiyle tahayyül ediyordu".

Yine Konuk'un aktardığına göre (2011: 102), yalnızca Türk hümanistleri değil, Malche de "hakiki bir edebi kültürün temeli olarak hümanist ilmi, filolojiyi ve karşılaştırmalı yöntemi" savunuyor, "yazdığı raporda aklın rafine edilmesi bakımından beşerî bilimlerin önemini vurguluyor ve üniversiteye filoloji bölümleri kurabilecek bir dilbilimciyi işe almayı öneriyordu".

Bu dilbilimci, Köln Üniversitesi'ndeki görevinden 1933'de Yahudi kimliği yüzünden uzaklaştırılan Avusturyalı ünlü dilbilimci, Romanolog ve karşılaştırmalı filoloji uzmanı Leo Spitzer oldu. Spitzer'in İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde yeni kurulan "Garp Filolojileri" kürsüsüne çağırılması, Türkiye'de filolojinin kurumsallaştırılması işini tam da ehline vermek anlamına geliyordu.

Uluslararası bir üne sahip olan, “daha sonraları bir Amerikalı meslektaşının (Harry Levin) ‘herhalde metin açıklamaları dalında yaşayan en büyük üstat’ diye nitelendirdiği” (Widmann, 1981: 220) Spitzer, daha 1934’de John Hopkins Üniversitesinden bir davet almış (Apter, 2006: 35, dipnot 14) ama Türk hükümetiyle üç yıllık sözleşmesi gereği ancak 1936’da Amerika’ya gitmiştir.

Üç yıllık reform süreci boyunca Roman filolojisi bölümünün temellerini atan, aynı zamanda tüm fakültelerindeki binlerce öğrenciye yabancı dil eğitimi vermesi öngörülen Yabancı Diller Okulu’nun kuruluşuna da çok önemli katkılarda bulunan Spitzer, kendi “bilimsel çalışmalarını ilerletmek için pek az imkân bulabildi” (Widmann, 1981: 90). Ama Romanoloji bölümünde, öğrencilere “Fransız sözdizimi tarihinden Orta çağ tiyatrosuna, 19. Yüzyıl gerçekçiliğinden çeviri, klasisizm ve romantizme kadar her şeyi içeren geniş bir ders yelpazesi”, Cervantes, Calderon ve Latince derslerinin yanı sıra Grekçe ve Almanca’yı da içeren bir müfredat sunuyordu. (Konuk, 2011: 169). Dil ve edebiyat eğitiminde karşılaştırmalı düşünmeye yatkınlığı sayesinde Spitzer, Romanoloji bölümünü disiplinlerarası fırsatların değerlendirildiği bir karşılaştırmalı edebiyat programına dönüştürmüştür (Konuk, a.y.).

İstanbul Üniversitesi’nde ilk kez 1937’de yayımlanan Romanoloji Semineri Dergisi’nde yer alan yenilikçi, çok dilli-çokkültürlü ve disiplinlerarası yazılara dikkat çeken Emily Apter da Spitzer’in İstanbul’daki sürgün koşullarının daha sonra Amerika’da gelişecek olan karşılaştırmalı edebiyat disiplinine temel oluşturduğunu söyler:

“(…) Atatürk tarzı Avrupai hümanizmin, Alman temelli filolojiyi daha sonra Amerika’da beşeri bilimler bölümlerinde kurumsallaştığında karşılaştırmalı edebiyat olarak tanınacak küresel bir disipline dönüştürmekte nasıl kilit bir rol oynadığının ipuçlarını bu dergide görebiliriz” (Apter, 2006: 43).

Gerçekten de, “Spitzer’in dilbilim, edebiyat tarihi ve bireysel üslup incelemesini uzlaştırma çabalarından ilham almıştır” (Konuk, 2011:173) denilebilecek dergi, kozmopolit yapısıyla dikkat çeker: Doğu ve Batı dünyalarının birbiriyle temasının izlerini sözcüklerin etimolojik bağlarında arayan yazılardan (Rosemarie Burkart), Türk halk fıkralarıyla Fransız şiiri arasında benzerlik kuran yazılara (Sebahattin Eyüboğlu) ve “üslup ilminde yeni bir usul” başlığı altında Spitzer’in anladığı anlamda bir “yeni filolog” tanımını savunan yazılara (Azra Erhat) kadar uzanan yelpazede, “çok özgün biçimde küreselleşmiş bir karşılaştırmacılığın ilk örneğini” (Apter, a.y.) bulmak mümkündür.

Auerbach ve Mimesis’i

Spitzer, İstanbul’dan ayrılmadan önce yerine kendisi gibi Romanolog ve karşılaştırmacı olan Erich Auerbach’ın geçmesi için gerekli temaslarda bulunur. Aslında, İstanbul Üniversitesi’ndeki kadrolar cazibe merkezi olmayı sürdürmektedir ve örneğin, Yahudi kökeninden ötürü Dresden Teknik Üniversitesi’ndeki işinden atılan ünlü romanist Victor Klemperer, günlüğünde “Spitzer’in İstanbul’daki kadrosunun sonunda Auerbach’a verildiği”ni hatırlattıktan sonra, Auerbach’ın oldukça zayıf düzeydeki Fransızca’sına rağmen, Benedetto Croce’yi etkileyerek bu görevi nasıl elde ettiğini bir parça kırgınlıkla anlatır” (Apter, 2006: 39).

İstanbul’a gelen Auerbach da Spitzer ve daha pek çok göçmen profesörün yaşadığı Bebek’te, Boğaz’a bakan Aslanlı Konak da yaşamaya başlar. Spitzer’in, “Köln’de işten atılan ve onunla birlikte yurtdışına kaçan aryan asistanı Rosemarie Burkart” (Vialon, 2010: 22) ve Türkiye’ye varışını bir “yerinden kopartılmadan çok entelektüel

anlamda kendini buluş olarak niteleyen” öğrencisi Traugott Fusch ile birlikte “yoktan var ettiği kurumu Auerbach’ın 1936 yılının sonundan itibaren geliştirmeyi başardığını görürüz” (Vialon, a.y.).

Auerbach, Spitzer’den bu iki asistanın yanı sıra, Filoloji Bölümünde öğretim görevlisi ve Yabancı Diller Okulunda okutman olarak çalışan Liselotte ve Hans Dieckmann, Hans Marchand, Eva Buck, ve Heinz Anztock’un da bulunduğu birçok genç devralmış, daha sonraları bu ekibe önce İsviçre’ye göç etmiş bulunan tarihçi Ernst Engelberg, savaştan sonra Amerika’da Türkoloji profesörü olarak çalışacak olan Andreas Tietze, okutmanlar Robert Anhegger, Karl Weiner, Kurt Lauquer de katılmıştı. Bu genç mülteciler ve aynı zamanda Spitzer’in öğrencileri de olan, Süheyla Bayrav, Nesteren Dirvana, Mina Urgan, Safinaz Duruman, Fikret Elpe, Güzin Dino ve Doçent Sabahattin Eyüboğlu gibi yetenekli Türk çalışma arkadaşları, Auerbach’ın için “birbirlerine üniversitedeki iş ilişkilerinin ötesinde bir dostlukla bağlı akademik bir çevre” (Vialon, 2010: 25) oluşturuyordu.

Auerbach’ın Türkiye’deki 11 yıllık sürgün dönemi entelektüel üretkenlik açısından çok verimli geçmiş ve yazmayı İstanbul’da tamamladığı ama 1946’da Bern’de yayımlanan baş eseri Mimesis ile taçlanmıştır. Batı Edebiyatında Gerçekliğin Temsili alt başlıklı bu kitap karşılaştırmalı edebiyat tarihinde çığır açıcı bir eser olarak anılırken, melankolik sonsözü de çok çeşitli yorumlara yol açmıştır:

“Kitabın savaş yıllarında, İstanbul’da yazıldığını eklemekte fayda var. Kütüphanelerde Avrupa araştırmaları için yeterli kaynak yoktu, uluslararası iletişim sekteye uğramıştı; dolayısıyla neredeyse hiçbir dergiye, yakın dönemde yapılmış araştırmaya, hatta kullandığım metinlerin güvenilir eleştirel basımlarına erişimim olmaksızın çalışmam gerekiyordu... Kuvvetle muhtemel ki kitabımı tam da bu eksikliğe, zengin ve uzmanlaşmış bir kütüphanenin olmamasına borçluyum. Çeşitli konularda birçok çalışmaya erişim imkânım olsaydı, hiçbir zaman yazma noktasına gelemeyebilirdim.” (Çev. Kader Konuk, 2011: 204)

Örneğin, Edward Said bu sözleri kendi sürgün hümanizmine temel alacak biçimde yorumlamıştır. “Kitap varlığını Doğulu, yani Batılı olmayan sürgüne ve yurdundan koparılmaya borçludur” (Apter, 2006: 31). Auerbach’a hayranlığı bilinen Said, filoloğun başarısını, kendi kütüphanesinde temel kaynakların bulunduğunu varsayılsa bile, “esasen hafızasına ve kitaplar ile ait oldukları dünya arasındaki ilişkileri aydınlatma konusundaki o şaşmaz yorum becerisine” bağlar. Oysa Kader Konuk’un çok haklı olarak vurguladığı gibi, Mimesis’in üstün bir başarı olarak alkışlanması, eserin üretildiği ortamla ilgili yanlış ve haksız bir görüşün beslenmesini gerektirmemelidir. Kitabının “İstanbul’da Mimesis’i Yazmak” başlıklı bölümünde, Konuk (2011, 200-243), “Auerbach’ın yazarlığına özgünlük kazandırdığı düşünülen üç meseleyi” yani “kitap kıtlığı, akademinin ve entelektüel diyalogun zayıflığı ve eleştirel düşüncenin önkoşulu olarak kopuş kavramı” (a.g.e., s. 206) meselelerini enine boyuna inceler. Vardığı sonuç, “Auerbach’ın ortaya attığı ve okurların da nesiller boyu yinelediği iddianın” tam tersidir: “Auerbach’ın etrafı basılı malzemelerle doluydu, epey hareketli bir entelektüel çevre vardı ve memleketinden uzaktaki bu memlekette hümanist ilme olağanüstü bir önem atfediliyordu” (a.y.). Ne var ki, Spitzer gibi Amerika’ya göç edenlerin hayatlarının geri kalanını orada geçirmek gibi bir güvenceleri varken, Auerbach gibi savaş sonrasında Türkiye’de kalan Alman akademisyenlerin çoğu için sığınmacı statüsünün doğurduğu bir belirsizlik ve güvensizlik söz konusuydu. Nihayet, Auerbach da 1947 yılında, “belli bir angajmanı” olmaksızın (Bayrav, Keskin: 2000: 152) Amerika’ya gider.

Sonuç

Göçmen bilim adamları için, 1933-1945 yılları arasında İstanbul’da olmak, hayatta kalmak ve mesleğini yapabilmek demektir. Dahası, mektuplar, anılar ve arşivler gibi çok çeşitli kaynaklar, Türkiye’deki yıllarının sığınmacı profesörlere maddi açıdan çok elverişli koşullarda (Dölen, 2010: 494-496) ve birbirine sıkı sıkıya bağlı bir Alman akademisyenler ortamında (Neumark, 1982: 180, 449), “Alman bilimci kimliklerini sürdürme imkânı tanıdığını” (Konuk, 2011: 137) doğrular. Buna karşılık, filoloji geleneğinin iki büyük ismi Spitzer ve Auerbach’ın Türk Hümanizminin parlak isimlerinin yetişmesine katkısı da çok değerli olmuştur.

Kaynakça

Apter, E. (2006). “Translatio globale: l’invention de la littérature comparée, Istanbul 1933”, Armand Colin/Littérature, 144: 25-55. [Elektronik Sürüm]. Cairn.Info. Erişim: 10 Mayıs 2016.

<http://www.cairn.info/revue-litterature-2006-4-page-25.htm>

Başaran, E. (2008, 07 Aralık). “Soykırım Tarihinde Türkiye’ye Kaçan Yahudi Bilim Adamlarıyla İlgili Tek Satır Yok. A. Reisman ile söyleşi”. Erişim: 16.06.2016

<http://www.hurriyet.com.tr>

Bayrav, S., Keskin, F. (2000). “Siz misiniz? Burada İşiniz Ne?”, *Cogito*, n° 23, Yapı Kredi Yayınları, 146-154.

Dölen, E. (2010). *Türkiye Üniversitesi Tarihi. Darülfünun’dan Üniversiteye Geçiş*, cilt 3, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kazancıgil, A. (2000) “ Fihrist”, *Cogito*, 23, Yapı Kredi Yayınları, s. 173-205.

Kazancıgil, A., Ortaylı, İ., Tanyeli, U. (2000). “ Niye Geldiler, Niye Gittiler? Kimse Anlamadı “, *Cogito*, n° 23, Yapı Kredi Yayınları, s. 119-132.

Kazancıgil, A. ve Bozkurt, S. (1981). *Türkçe çevirinin önsözü*, Horst Widmann, *Atatürk Üniversite Reformu*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları.

Konuk, K. (2011). *Doğu Batı Mimesis. Auerbach Türkiye’de*, İstanbul, Metis Yayınları.

Namal, Y., Karakök, T. (2011). “Atatürk ve Üniversite Reformu (1933)”. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1, 1, 27-35. DOI: 10,5961/jhes.2011.003

Neumark, F. (1982). *Boğaziçine Sığınanlar. Türkiye’ye İltica Eden Alman İlim Siyaset ve Sanat Adamları 1933-1945*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Maliye Enstitüsü Yayınları.

Reisman, A. (2011). *Nazizmden Kaçanlar ve Atatürk’ün Vizyonu*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Schwartz, P. (2003). *Kader Birliği*, İstanbul, Belge Yayınları.

Vialon, M. (2010). *Yabanın Tuzlu Ekmeği*, İstanbul: Metis Yayınları.

Waechter, M. (2011). “Repenser l’histoire en exil. L’exil comme lieu de réinterprétation de l’histoire allemande” [Elektronik Sürüm]. *Cahiers de la Méditerranée* 82 | 2011. Erişim: 16 Haziran 2016. <http://cdlm.revues.org/5720>

Widmann, H. (1999). *Atatürk Üniversite Reformu*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, 1981 (*Exil und Bildungshilfe, Die*

deutschsprachige akademische Emigration in die Türkei nach 1933, Bern / Frankfurt:
Herbert Lang / Peter Lang, 1973.)